

ALLES IN ORDE

Jeroen Smid is masterstudent Wijsbegeerte aan de Vrije Universiteit Amsterdam en betrokken bij het ERC-project 'Tarski's Revolution: A New History – Semantics and Axiomatics from Bolzano to Tarski against the Background of the Classical Model of Science'. Hij schrijft zijn masterscriptie over mereologie en het hedendaagse 'Composition as Identity'-debat.

In de geesteswetenschappen is het antirealisme nu al een halve eeuw de meest dominante positie, signaleert Jeroen Smid met misprijzen. De notie van 'het archief' illustreert in zijn ogen deze 'heilloze' positie. Smid pleit voor een heropleving van het geloof in orde. Volgens hem zijn de 'vooronderstellingen dat de werkelijkheid een objectieve structuur bezit en dat deze kenbaar zou zijn, nog steeds succesvolle werkhypothesen'.

De humaniora zijn op een dwaalspoor gebracht. Grofweg sinds Thomas Kuhns *The Structure of Scientific Revolutions* (1962) en Michel Foucaults *Les mots et les choses - une archéologie des sciences humaines* (1966, in het Nederlands verschenen als *De woorden en de dingen* en in het Engels als *The Order of Things*) lijkt geen linguïst of kunstwetenschapper nog openlijk te durven geloven in het idee dat taal, op enige wijze, naar de werkelijkheid verwijst. Evenmin waagt men te beweren dat de werkelijkheid als structuur objectief kenbaar zou zijn. Deze angst is onterecht; de vooronderstellingen dat de werkelijkheid een objectieve structuur bezit en dat deze kenbaar zou zijn, zijn nog steeds succesvolle werkhypothesen in de 'harde' wetenschappen. Deze wetenschappen ontwikkelen zich gestaag verder, terwijl delen van de geesteswetenschappen zich door hun antirealisme op een dood spoor hebben gemanoeuvreerd.

Een voorbeeld van deze heilloze weg is het discours rondom 'het archief', en dan met name het misbruik daarvan als illustratie voor de these dat elke ordening puur een construct is en niets met de werkelijkheid van doen heeft. Om Foucault, hogepriester van de humaniora, aan te halen: '[We] must not imagine that the world turns towards us a legible face which we would have only to decipher. The world is not the accomplice of our knowledge; there is no pre-discursive providence which disposes the world in our favor.'¹

Kunnen constructen inderdaad geen ware kennis van de werkelijkheid leveren? Een prachtig voorbeeld van een menselijk construct gebaseerd op de vooronderstellingen dat er structuur is en dat deze kenbaar is, is het *axiomatische* systeem. In de wetenschap, met name de wiskunde, is een axiomatisch systeem *het* schoolvoorbeeld van een ordelijk geheel: met een beperkt aantal definities, een minimum aan axioma's (beweringen die voor ons evident zijn) en ten minste één deductieregel (waarmee uit de axioma's en definities andere ware zinnen af te leiden zijn) kunnen binnen zo'n systeem nieuwe stellingen bewezen worden. Dat zulke systemen niet voor alle fenomenen te creëren zijn, doet niets af aan het belang ervan: een axiomatisch systeem is inzichtelijk en gebruiksvriendelijk. Deze epistemische en pragmatische doelen doen een ontologische basis vermoeden. Hoe kan het namelijk dat een systeem ons *bruikbare* kennis oplevert, als de structuur en vooronderstellingen van het systeem pure fictie zijn? (De neiging tot een ontologische fundering is zelfs zo sterk dat Platonisme de basishouding is binnen de wiskunde: getallen, perfecte geometrische figuren, sets, ze *bestaan* allemaal net zo echt – of zelfs 'meer echt' – als de materiële objecten die wij om ons heen waarnemen. Maar dit terzijde.)

Een systeem dat voor bepaalde doeleinden niet geschikt is, wordt eerder afgeschreven dan dat de wetenschapper concludeert dat 'de werkelijkheid nu eenmaal ongeordend, chaotisch en dus ten diepste onbeschrijfbaar is'. Veeleer zal de wetenschapper toegeven dat de werkelijkheid complexer is en zijn 'raster' niet fijnmazig genoeg om die complexiteit in zijn totaliteit te beschrijven. De opvatting dat de werkelijkheid ten diepste onbeschrijfbaar is, is in de hedendaagse filosofie met name op het Europese vasteland dominant. Maar een grote groep denkers, meer gevestigd op Angelsaksisch grondgebied, ziet vooral een kentheoretisch probleem: de orde die er wel degelijk is, is niet altijd – volledig – te *beschrijven*.

De ellende is dat van geen van beide scholen de filosofen doorslaggevende argumenten kunnen geven om elkaar te overtuigen. Over de definitie van kenbaarheid zelf bestaat al geen consensus. Toch zou ik hier een argument willen noemen voor de hypothese van orde en kenbaarheid ('wetenschappelijk realisme' voor het gemak) als een betere verklaring voor het succes van wetenschap dan ontkenning van de hypothese ('wetenschappelijk antirealisme'). Het argument is het zogenaamde *Miracle Argument*, vernoemd naar de claim van de Amerikaanse filosoof Hilary Putnam dat wetenschappelijk realisme de enige filosofie is 'that does not make the success of science a miracle'.²

Het *Miracle Argument* is een antwoord op de vraag waarom wetenschap zo succesvol is. Het geeft als antwoord: omdat de wetenschappelijke claims en vooronderstellingen (onder andere de classificeerbare orde) waar zijn (of bij benadering waar zijn). Voorts claimt het *Miracle Argument* dat iedere andere verklaring voor het succes van wetenschap (niet alleen het maatschappelijke succes, maar ook in de toepasbaarheid van techniek die gebaseerd is op wetenschap en in het kenbaar maken van de werkelijkheid) faalt. Het antirealisme faalt als alternatieve verklaring omdat zelfs als het correct zou zijn, het een wonder mag heten dat wetenschap zo succesvol is.

Een bijna kinderachtig voorbeeld is een vliegtuig: de orde en structuur die verondersteld zijn bij de constructie van een vliegtuig kunnen niet geheel anders zijn dan ze daadwerkelijk zijn, anders mag het een wonder heten dat vliegtuigen kunnen vliegen. Bepaalde wetten van de aerodynamica moeten te allen tijde opgaan. Kuhnianen suggereren soms dat er buiten een paradigma niets mogelijk is, maar de techniek lijkt hier niet door te worden gehinderd. In periodes van 'wetenschappelijke revolutie' vliegen vliegtuigen zonder problemen door verschillende paradigma's heen. Terwijl de relativiteitstheorie wordt vervangen door de kwantummechanica en de vermeende orde ingeruild wordt voor een andere orde blijft de objectieve orde die het vliegtuig in de lucht houdt ongewijzigd.

Uiteraard blijken op termijn bepaalde wetenschappelijke theorieën onjuist; vooronderstellingen blijken niet te kloppen en vermeende onmogelijkheden blijken toch plaats te vinden. Maar juist ook in de afwijzing van een theorie veronderstelt de wetenschappelijke gemeenschap een orde: alleen als een theorie herhaaldelijk tot verkeerde voorspellingen leidt, raakt zij in diskrediet. Als er geen orde zou worden verondersteld, zou een theorie nooit afgeschreven kunnen worden. Een wetenschappelijke gemeenschap zou dan enkel kunnen concluderen dat de theorie in dit specifieke geval tot een verkeerde voorspelling leidt, maar dat dit niet vreemd is omdat een gebrek aan orde voorspellen onmogelijk maakt.

Ik heb niet de illusie antirealistes met mijn weergave van het *Miracle Argument* te kunnen overtuigen. Argumenten zijn ook maar zelden reden om een overtuiging te wijzigen. Ik heb enkel willen wijzen op het feit dat het antirealisme enerzijds niet wijdverspreid is binnen de academie en anderzijds dat er binnen de filosofie argumenten worden gegeven voor realisme: de veronderstelde orde en kenbaarheid van de objectieve werkelijkheid lijkt misschien naïef, maar complete ontkenning ervan maakt dat men in wonderen moet geloven. Het discours over 'het archief' geeft voorbeelden waarbij de vermeende ordestructuur en classificatie hopeloos falen, maar daartegenover staat een batterij aan voorbeelden waarbij ordening en classificatie tot bruikbare kennis hebben geleid.

1 M. Foucault, 'The Order of Discourse', in R. Young (red.) *Untying the Text: A Post-Structuralism Reader*, Londen 1981, pp. 48-79, 67.

2 H. Putnam, *Mathematics, Matter and Method (Philosophical Papers Vol. I)*, Cambridge 1975, p. 73.